

Stora omvärldsförändringar gör stora och genomgripande samhällsförändringar nödvändiga. Erling Hellenäs, med bred utbildning inom teknik, ekonomi, psykologi och data samt med erfarenheter från många branscher och många samhällsfunktioner nämner några stora omvärldsförändringar och föreslår förändringar av utbildningssystem och arbetsmarknad.

Politik för en ny tid

Arbetslösheten beror på att människor inte har rätt yrkesutbildning, att priserna på arbetsmarknaden inte sätts så att tillgång motsvarar efterfrågan och att arbetsmarknaden är ineffektiv. Genom att förbättra möjligheterna att utbilda sig för ett yrke, byta yrke och göra yrkeskarriär, samt genom att förbättra arbetsmarknadens funktionssätt kan vi skapa ett system med höga löner och låg arbetslöshet. Jämförelser med stater i USA tyder på att vi kan dubbla vår genomsnittliga livsinkomst.

Arbetslöshet indelas i strukturarbetslöshet, konjunkturarbetslöshet och naturlig arbetslöshet.

Strukturarbetslöshet beror på att fördelningen av yrkeskunnska inte överensstämmer med fördelningen av tjänster som finns eller kan skapas med lönsamhet.

Konjunkturarbetslöshet beror på att tillfälligt minskad efterfrågan skapar tillfälliga över-skott på arbetskraft.

Naturlig arbetslöshet beror på att även anställningsbara personer i branscher med full syssel-

sättning ibland avslutar sitt föregående arbete en tid innan de börjar nästa.

Strukturarbetslösheten åtgärdas genom att människor ges möjlighet att skaffa sig en yrkesutbildning och att skaffa sig en ny när den gamla inte längre är användbar.

Konjunkturarbetslösheten åtgärdas genom att lönerna sätts så att tillgång möter efterfrågan. Den naturliga arbetslösheten minskas genom att göra arbetsmarknaden effektivare.

Om verkstadsindustrin går ner med 500.000 verkstadsarbetare i en lågkonjunktur och vid efterföljande högkonjunktur går upp med 100.000 igen, så har det varit en konjunkturarbetslöshet på 100.000 och det finns kvar en strukturarbetslöshet på 400.000 verkstadsarbetare, om vi bortser från att en del tillkommit och en del lämnat branschen.

Det handelsområde inom vilket vi relativt obegränsat kan utbyta varor och tjänster har under de senaste åren mångdubblats. Stora områden som Indien, Kina

och delar av forna Sovjetunionen har tillkommit.

Kommunikationsmöjligheterna ökar explosionsartat. Det går att via Internet med dator, videokamera och mikrofon se och prata med personer var som helst i världen. Det går att byta dokument, se varandras hemsidor och gemensamt arbeta på varandras datorer.

Detta kommer att göra det möjligt att samarbeta med vem som helst i världen ungefär som om man var i samma rum.

Intellektuellt arbete, som till exempel forskning, konstruktion av produkter och tjänster, musik, film, design av kläder och möbler kan utföras var som helst på hela denna gigantiska marknad. I konkurrensen tenderar endast en aktör att bli kvar för varje marknadsnisch, som utgörs av en produkt eller en typ av produkter. **Detta innebär att vi får en uppdelning av intellektuellt arbete i väldigt många smala nischer. Alla måste vara bland de bästa i världen i sin nisch.** En producent av en informationsprodukt måste normalt sälja på hela världsmarknaden.

På åttitalet fanns det i huvudsak två typer av dataprogrammerare, administrativa och tekniska. I en nära framtid kommer det kanske att finnas 50 miljoner typer av dataprogrammerare, var och en bäst i världen på sin smala nisch.

För vårt utbildningssystem innebär detta en revolution. De flesta personer i intellektuellt arbete behöver gå en utbildning specialgjord för dem.

Men hur skall en person veta vad han behöver lära sig? Viktig information finns i de industriella klustren. De kan delta i styrningen av utbildningarna. Där kan nya färdigheter praktiseras.

Går det att först ha en generell utbildning som idag och sedan en successivt större specialisering, så att vi inte börjar i vår första verkliga yrkesroll förrän vi är mellan 20 och 30 som idag? Nej, vid denna ålder är personligheten i stora delar formad och det är svårt att bli riktigt duktig. Vi måste hitta tillbaka till den form av utbildning människor vanligtvis har haft historiskt. **Vi måste börja lära oss ett yrkesområde även praktiskt redan när vi är små.**

Den allt snabbare strukturomvandlingen gör att vi måste räkna med att lära oss nya yrken ett antal gånger under livet. Vi måste göra det möjligt att lära oss ett yrke ordentligt, hålla oss uppdaterade i detta och att byta yrke ett antal gånger under livet.

Detta innebär att vi måste vara mer ödmjuka inför vad vi förväntar oss att alla kan. Varor och tjänster vi inte själva kan eller vill producera måste vi kunna köpa eller få.

Dagens utbildningar leder sällan ända fram till jobb. Det behövs ytterligare yrkesutbildning i form av en praktikperiod med ytterligare kurser och handledning. Detta vill ingen betala. Privatpersoner kan inte betala eftersom de då skulle vara tvungna att betala med skattade pengar och dessutom betala moms. Företagen kan inte betala eftersom de inte äger resultatet av investeringen. Om ett företag betalar 1 miljon för att utbilda en ung civilingenjör för ett visst jobb, en helt realistisk summa, så begär denne sedan lika mycket i lön som den som redan innan hade utbildningen eller flyttar på sig, och företaget förlorar pengarna.

Unga har svårt att gå från utbildning till arbete. De får ofta ett arbete som inte alls motsvarar utbildningsnivån.

Människors möjligheter att byta yrke senare i livet är ytterligt begränsade. Äldre personer klarar

sig ofta inte på studielån. De kan ofta heller inte få sådana. Det är svårare för dem än för unga att få möjlighet att tillämpa en ny utbildning. Det blir allt svårare för de anställda att få företagen att betala nya yrkesutbildningar för dem. Kraven på en riktig yrkesutbildning i alla yrken ökar.

För att rätta till överinvesteringen i grundutbildning och underinvesteringen i yrkesutbildning behövs ett system under vilket människor i början av livet kan låna till yrkesutbildning och betala av lånet med oskattade pengar. Senare i livet bör de ha fonderade medel för att kunna få ny yrkesutbildning.

Avsättningar till fonderna och avbetalningar på lånen bör göras av företagen innan skatt dras. Anställningen kan ske innan yrkesutbildningen genomgås så att risken minimeras att yrkesutbildningen genomgås utan att lämpligt arbete erhålls. I anställningen avtalas om genomförande av yrkesutbildningen som då alltså finansieras av den som anställs. Samhällets finansiering av systemet kan ske genom att avsättningarna till fonderna betalar utbetalningarna av lånen på liknande sätt som i det gamla pensionssystemet med AP-fonderna.

För företagen är detta system ett drömsystem, eftersom de kan få den kompetens de vill ha utan investering. Det enda de behöver göra är att förutse behovet så att

yrkesutbildningen hinner genomföras.

För medborgarna innebär systemet att de kan byta yrke ett antal gånger under livet. Det innebär helt andra möjligheter att göra karriär och ett mycket högre välstånd. Vi kommer att få låg arbetslöshet och höga löner.

Det behövs ett begränsat antal icke yrkesutbildade personer på svensk arbetsmarknad. Icke yrkesutbildade personer kan inte i någon större utsträckning sysselsättas i exportindustrin, eftersom världsmarknadspriset på utbildad personal är i storleksordningen några hundralappar i månaden. Tiden under vilken en yrkesutbildning är gångbar är snabbt sjunkande. **Om möjligheterna att byta yrke under livet inte förbättras kommer vi att få en snabbt ökande mängd arbetslösa som inte kan försörjas på andra sätt än genom minskande bidrag.**

Investeringar i kompetens är också ett sätt att upprätthålla en hög levnadsstandard trots hög internationell konkurrens. Det är därför väldigt olämpligt att ha stora institutionella hinder för kompetensuppbyggnad.

Lönerna bör tillåtas att variera med efterfrågan i olika branscher så att tillgång möter efterfrågan och konjunkturarbetslösheten blir låg.

Om lönerna tillåts variera med konjunkturen kan de också plötsligt sjunka. Det kan komma att

behövas ett **försäkringssystem mot plötsliga lönesänkningar**, så att en viss lönenivå kan upprätthållas tillräckligt länge för att ge handlingsutrymme. Vi kan då välja mellan att vara kvar till den lägre lönen eller att byta arbete eller yrke.

De idag anställda behöver inte få lägre löner för att arbetslösheten skall minska. För att de inte anställda också skall bli anställda, kan det dock ibland vara nödvändigt att de arbetar för en lägre lön i början eller under hela anställningstiden.

Om lönen inte räcker till en rimlig levnadsstandard borde socialförsäkringar kunna täcka upp mellanskillnaden. Det är bättre att alla som kan jobbar och vissa får ett litet tillskott i bidrag, än att massor av människor som kan och vill arbeta tvingas till inaktivitet och totalt bidragsberoende.

Kollektivavtalslöner och lika lön för lika arbete låter bra, men ett antal faktorer gör arbetare olika mycket värda för företagen. De som inte är lönsamma tenderar att bli arbetslösa i stället för att få lika hög lön som alla andra.

Samma resonemang kan föras om lägstralöner. De som har en lön under den nya lägstralönen tenderar i längden att bli arbetslösa i stället för att få högre lön.

Det verkar som om större individuella variationer i löner oftast borde tillåtas. Den som inte vill eller kan hålla normal arbetstakt

borde få jobba i en lugnare takt och då få mindre betalt. Den som vill och kan jobba snabbare borde kunna få mer betalt.

En rörlig arbetsmarknad i meningen att människor lätt kan byta anställning så att de optimerar sin situation leder till högre gemensam inkomst.

Idag har vi interna arbetsmarknader inom företagen där kraven för en viss tjänst är lägre än vid rekrytering på den externa marknaden. Detta hämmar produktivitet och löneutveckling.

Arbetsmarknadens funktionssätt kan förbättras genom förbättrad kompetens hos rekryterare och på personalavdelningar, samt genom standards för att beskriva kompetens och utbyta kompetensbeskrivningar. Minskat antal sökande kommer att skapa en normalisering.

I många stater i USA har människor dubbelt så hög genomsnittlig inkomst som i Sverige. **Detta tyder på att det är möjligt för oss att fördubbla vår genomsnittliga livsinkomst.** Behovet av transfereringar kommer att minska. **Om den offentliga servicen upprätthålls på nuvarande nivå kommer skattetrycket att bli mycket lågt och genomsnittslönen efter skatt kommer att mångdubblas.**

ERLING HELLENÄS
civilingenjör

